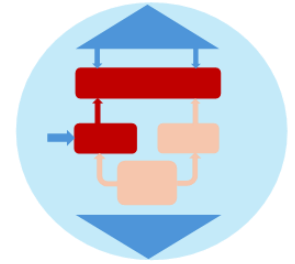

Verlag van en vervolg op de 1e werksessie van de deelexpeditie 'Water, Bodem én Cultuurhistorie *gezamenlijk* sturend bij stedelijke ontwikkeling

1. Korte beschrijving van de sessie

Op 28 februari 2024 vond de 1e werksessie van de deelexpeditie 'Water, Bodem én Cultuurhistorie *gezamenlijk* sturend bij stedelijke ontwikkeling' plaats in Arti Legi te Gouda.

Deze deelexpeditie is een gezamenlijk initiatief van het KBF en het Gouds Watergilde. Het heeft als leidende gedachte dat bij besluitvorming over ruimtelijke ontwikkelingen in stedelijk gebied niet alleen 'Water en Bodem' sturend zouden moeten zijn maar ook de Cultuurhistorie van het betreffende gebied. De inhoudelijke onderbouwing en motivering hiervan is beschreven in de [position paper](#) van deze deelexpeditie.

Bij de werksessie waren naast het KBF en het Gouds Watergilde 13 organisaties vertegenwoordigd: de gemeenten Delft, Dordrecht, Gouda en Leiden (via Erfgoed Leiden), de provincie Zuid-Holland, het Ministerie van I&W, het Waterschap Rivierenland, de Stichting Toegepast Onderzoek Waterbeheer (STOWA), de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), Deltares, Bureau WB de Ruimte, de Hogeschool Saxion, en Campus Gouda. Een geslaagde mix van gebruikers en aanbieders van kennis op het gebied van zowel water en bodem als cultuurhistorie.

De primaire vraag aan de deelnemers was welke kennis en ervaring volgens hen nodig is om de ambitie '*gezamenlijk* sturend' te kunnen realiseren bij beleidsvorming en bij projectontwerp- en

realisatie, als ook voor het bereiken van de hiervoor noodzakelijke samenwerking en governance. Zij hebben in kaart gebracht welke kennis en ervaring op dit gebied al bij hen beschikbaar is, wat onderling uitgewisseld zou kunnen worden, en wat nog ontbreekt, en hebben daarmee een eerste aanzet tot een kennisagenda gerealiseerd.

Dank zij de gekozen werkvorm, de enthousiaste deelname en actieve inbreng van alle deelnemers heeft de sessie naast veel informatie ook veel onderlinge contacten en een beginnende community opgeleverd. Hierop zal in de vervolgsessies worden voortgebouwd.

2. De deelnemers

Organisatie	Naam	E-mail adres
Gemeente Gouda	Nelleke Manschot	nelleke.manschot@gouda.nl
	Jan Prinsen	jan.prinsen@gouda.nl
Erfgoed Leiden	Rients-Anne Slotema	r.slotema@erfgoedleiden.nl
Gemeente Dordrecht	Jacqueline Hoevenberg	J.Hoevenberg@dordrecht.nl
Gemeente Delft	Bas Penning	bpinning@delft.nl
	Lisette Louwman	llouwman@delft.nl
	Werncke Husslage	wjg.husslage@pzh.nl
Provincie Z-Holland	Erik Kuik	ej.kuik@pzh.nl
	Erik van Ooyen	ew.van.ooyen@pzh.nl
	Matthijs Verdaasdonk	matthijs.verdaasdonk@minienw.nl
Ministerie I&W	Jelmer Krom	j.krom@wsrl.nl
Waterschap Rivierenland	Arnout Linckens	linckens@stowa.nl
STOWA	Menne Kosian	m.kosian@cultureelerfgoed.nl
RCE	Mark Niesten	mark.niesten@deltares.nl
Deltares	Otto Levelt	Otto.Levelt@deltares.nl
	Peter Jongste	peter@jongsteprojectmanagement.nl
Hogeschool Saxion	Ramon Hagedoorn	Ramon.Hagedoorn@gouda.nl
Campus Gouda	Heleen Sarink	heleen.sarink@wbderuimte.nl
Bureau WB de Ruimte	Corné Nijburg	corne.nijburg@kbf.nl
KBF	Tom Schilperoort	t.schilperoort@hotmail.com
Gouds Watergilde	Peter van den Berg	PetervandenBerg47@gmail.com
	Jaco Mebius	jaco.mebius@gmail.com

Deze groep kan het begin zijn van een zich verder ontwikkelende community. Met behulp van de e-mailadressen kunnen de deelnemers elkaar eenvoudig benaderen als de resultaten van deze sessie hen daartoe aanleiding geven. Deze resultaten worden hieronder beschreven.

3. De resultaten

De deelnemers hebben tijdens de sessie hun kennisaanbod en kennisvraag opgeschreven op gele respectievelijk blauwe stickers, en deze vervolgens gegroepeerd op posters met als onderwerp 'beleidsvorming', 'projecten', en 'samenwerking/governance'. Tevens was er een poster 'overig' voor stickers die niet duidelijk met de eerste drie onderwerpen verbonden konden worden.

De posters zijn vervolgens door de groepen geanalyseerd, en hun belangrijkste bevindingen inclusief waargenomen kennisleemtes zijn op flankerende posters geschreven. Deze posters zijn – na enige 'ordening' – hieronder integraal opgenomen. Door in te zoomen worden de stickers beter leesbaar. Aan de hand hiervan kan elke deelnemer nog eens gericht zoeken welke deelnemer wellicht een kennisaanbod heeft dat aansluit op de eigen kennisvraag. De deelnemerslijst faciliteert vervolgens het benaderen van die persoon.

Poster beleidsvorming (Bij beleidsvorming is geen aparte poster met de bevindingen gemaakt. De clustering van de stickers spreekt hier voor zich).

Beleidsvorming

Erfgoed & omgevings beschrijving

Waarom wordt de data niet benut?
 beschikbaarheid van kennis van beschikbare bronnen en/of beschikbaarheid welke gemeenten

Bas Penning
 Ervaring met overbepaalde erfgoed vaststellen bij civielrechtelijke ontzettingen

Bas Penning
 Ervaring met stedelijk inbrenging locaties

Erfgoed en kwalitatieve aspecten
 kwalitatief zijn vast te stellen op papier in ruimtelijk verband

Erfgoed en kwantitatieve aspecten
 kwalitatief zijn vast te stellen op papier in ruimtelijk verband

OPERATIONELE STURING VAN WATERS (P&O)
 Jansen

Geïntegreerde Plan
 Kennis van water- en bodemdeling, omvang, inhoud, etc.

Deeldepartementen
 Verantwoordelijken en funderingen met een kennis van de bodemdeling, omvang, inhoud, etc.

Wetenschappelijke kennis
 Kennis van water- en bodemdeling, omvang, inhoud, etc.

Wetenschappelijke kennis
 Kennis van water- en bodemdeling, omvang, inhoud, etc.

Wetenschappelijke kennis
 Kennis van water- en bodemdeling, omvang, inhoud, etc.

Wetenschappelijke kennis
 Kennis van water- en bodemdeling, omvang, inhoud, etc.

Water & bodem systeem

Kennis van water- en bodemdeling
 Malle, Binnens

Kennis van water- en bodemdeling
 Malle, Binnens

Water & bodem systeem

Kennis van water- en bodemdeling
 Malle, Binnens

Kennis van water- en bodemdeling
 Malle, Binnens

Water & bodem systeem

Kennis van water- en bodemdeling
 Malle, Binnens

Kennis van water- en bodemdeling
 Malle, Binnens

mensen bij elkaar brengen bij start van project (brede overlegvoering)

handelingsperspectieven 'hoe zet je erfgoed in?'

realiteits zin br. scheefstrand gebouwen is er echt een probleem?

toolbox bodemdeling en erfgoed

Wetenschappelijke kennis
 Kennis van water- en bodemdeling, omvang, inhoud, etc.

Wetenschappelijke kennis
 Kennis van water- en bodemdeling, omvang, inhoud, etc.

Wetenschappelijke kennis
 Kennis van water- en bodemdeling, omvang, inhoud, etc.

Wetenschappelijke kennis
 Kennis van water- en bodemdeling, omvang, inhoud, etc.

Wetenschappelijke kennis
 Kennis van water- en bodemdeling, omvang, inhoud, etc.

Projecten

2

Bevindingen

- ~~Erfgoed~~ ^{Cultuurhistorisch} sturend is niet altijd compatibel met W&B sturend → Hoe mee om te gaan
- Kern is vnl sectoraal ^{niet integrerend} aanwezig en lastig bij elkaar te brengen

• Taal! (& cultuur tussen silo's)

Omgevingsvisie/plannen?

Leemten

- Geen praktische voorbeelden: ook mislukkingen
wens: kennisbank / community / experience
- Hoe omgaan met schade #staal / gefundeerd

Samenwerking / Governance

- veel data/kwartelen beschikbaar:

artikelen ^{WAAR} OP WELKE BRONNEN VAL JIJ GRAAG TERUG?

- Vindbaarheid
- Doelgroep

⋮

- vroegtijdig betrokkenheid cultu. } → projectplan.
langdurige " " " MKBA

- verhaal met econ. waarde } → besluitvorming.
" " emotionele waarde } → kennis van bewoners

- integrale benadering: zoek bondgenoten. / raakvlakken.
↳ ook in netwerken

ERVARING
ERFOOD DANK
(LEIDEN)

- Meerdere schaalniveaus gelijktijdig werken

↑ Rijk
Provincie
gemeente
wijk

- belang monitor → betere data
- beter systeemkennis
- beter inzicht in effecten.
- betere sturing.

4. Hoe nu verder?

Gebaseerd op de resultaten van de 1^e sessie gaan wij met de volgende onderwerpen aan de gang.

4.1 Voorbeeldprojecten

Het vroegtijdig en consequent betrekken en benutten van cultuurhistorische kennis bij (water- en bodem gestuurde) stedelijke ontwikkeling is niet vanzelfsprekend (zie 4.3.1). Meerdere factoren bepalen of initiatieven daartoe succesvol zijn of mislukken. Om hiervan een beeld te krijgen en ervan te kunnen leren zijn voorbeelden van succesvolle of mislukte initiatieven zeer welkom. Deze initiatieven kunnen betrekking hebben op zowel beleidsvorming als uitvoeringsprojecten. Wij noemen die voor het gemak allemaal ‘voorbeeldprojecten’.

- Wij gaan alle deelnemers van de 1^e sessie vragen of zij voorbeeldprojecten hebben, en of zij die aan de hand van een bepaald format willen beschrijven. In dit format zullen ook vragen voorkomen die betrekking hebben op de onderwerpen uit paragraaf 4.3. Daartoe versturen wij binnenkort een verzoek met daarbij het te hanteren format. Wij willen hier alvast benadrukken dat slechte ervaringen minstens zo waardevol zijn als goede!
- Wij zullen die beschrijvingen opnemen in een hopelijk steeds verder groeiend bestand.
- Tevens willen wij bij een volgende sessie in het programma een gelegenheid inbouwen waarbij één of meerdere deelnemers hun voorbeeldproject als casus aan de hele deelnemersgroep kunnen voorleggen om hen mee te laten denken over het gepresenteerde. Op deze manier kan de community ook als ‘denktank’ gaan werken.

4.2 Informatiebronnen

Op het gebied van water, bodem en cultuurhistorie is inmiddels heel veel informatie beschikbaar (zoals data, kaarten, afbeeldingen). Zie bijvoorbeeld <https://www.stadsgenese.nl/bronnen/>. Toch blijkt dat in de praktijk deze informatie niet altijd gebruikt wordt. Dat kan zijn omdat methoden en/of systemen om de informatie te verwerken niet beschikbaar zijn, of omdat de informatie niet aansluit op de praktijkvragen, of omdat men niet weet waar de gewenste informatie gevonden kan worden. En er kan natuurlijk ook behoefte zijn aan informatie die nog helemaal niet beschikbaar is.

- Wij willen in kaart brengen welke informatiebronnen door de deelnemers worden gebruikt, en hoe ze dat doen. Verder of er bronnen zijn die ze wel zouden willen gebruiken maar dat toch niet doen, en de reden hiervan. En ook of ze bepaalde informatie zoeken maar die niet weten te vinden.
- Ook hiervoor zullen wij op korte termijn een verzoek sturen om ons deze gegevens in een bepaald format toe te sturen.

4.3 Kennisleemten

Wij hebben drie - naar ons idee belangrijke – kennis/ervaringsleemten geïdentificeerd waar we iets mee willen doen. Deze zijn hieronder benoemd.

4.3.1 Versterking positie cultuurhistorie- en erfgoedkennis

Bij ingrepen in en ontwikkeling van de stedelijke openbare ruimte moeten dikwijls veel belangen worden gewogen. Hoewel het gebruik van cultuurhistorische kennis bij deze afwegingsprocessen tot nieuwe inzichten, betere afwegingen en een hogere omgevingskwaliteit kan leiden wordt deze kennis vaak te kort, te laat of helemaal niet benut. Een sectorale benadering bij het maken en uitvoeren van ontwikkelingsplannen is hierbij vaak een belangrijke factor, waarbij onbekendheid met het nut en belang van ‘cultuurhistorie’ en ‘erfgoed’ ook een rol kan spelen.

Ons inziens is dus een belangrijke vraag hoe de positie en doorzettingsmacht van de betrokkenen bij het erfgoedbeleid versterkt kan worden. Dat geldt voor alle niveaus, van gemeente tot rijk. Welke mechanismen zijn nodig om vanaf de start tot het eind van een ontwikkelingstraject erfgoed en cultuurhistorie bij dat traject te betrekken? Hoe kan een sectorale benadering worden omgebogen tot een integrale aanpak? Hoe kunnen de benodigde ‘bondgenootschappen’ tussen verschillende beleidsvelden worden gesmeed? Hoe leer je elkaars taal? Kan de vereiste positieversterking het best worden bereikt via formeel afdwingen, of via overtuigen, of via enthousiasmeren? Helpen procedures, regels, richtlijnen enz. waarin is verankerd dat cultuurhistorie en erfgoed betrokken moeten zijn? Of is enthousiasmeren via storytelling meer effectief?

- Als eerste stap willen wij dit soort procesmatige vragen voorleggen aan deskundigen op dit gebied. Wij streven er naar om bij een volgende sessie een deskundige hierover aan het woord te laten.

Wat verder kan helpen bij de vereiste positieversterking is het kwantificeren van de (meer)waarde van de cultuurhistorie en het erfgoed. Deze meer instrumentele benadering is daarom het tweede onderwerp voor een nadere beschouwing.

4.3.2 Kwantificeren van de (meer)waarde van cultuurhistorie en erfgoed

Bij dit onderwerp gaat het vooral om het meetbaar maken van de waarde van de cultuurhistorie en het erfgoed zelf. Een hoge gekwantificeerde waardering kan bijdragen aan de hierboven beschreven positieversterking van hun pleitbezorgers. Bovendien komt het de bescherming, benutting en beleving van het erfgoed ten goede.

De waardering van erfgoed is echter vaak subjectief, wat het kwantificeren ervan lastig maakt. De kosten van bescherming en instandhouding zijn te meten, maar hoe zit dat met de opbrengsten? Er is veel meer dan alleen een monetaire opbrengst. Want bij de beleving van erfgoed gaat het vaak om emotionele waarde.

Erfgoed draagt bij aan de identiteit, eigenheid en aantrekkingskracht van de woon- en werkomgeving. Hoe kwantificeer je dit soort zaken? Hoe pas je afwegingskaders hierop aan? Kunnen adequate 'meetlatten' worden ontwikkeld? Kan de MKBA methodiek hiervoor geschikt gemaakt worden? Zijn kwantitatieve meetmethoden uit de sociale wetenschappen bruikbaar?

- Deze vragen zullen wij eveneens voorleggen aan deskundigen op dit gebied. Bij een volgende sessie zullen wij ook hierover een deskundige aan het woord laten.

In MKBA's bij stadsontwikkeling kunnen veel kosten en baten worden gekwantificeerd. Maar de meer 'zachte' variabelen worden vaak alleen gescoord met plussen en minnen. Die zachte variabelen spelen dan een ondergeschikte rol in de finale afweging. Dat is ook vaak het geval bij de waardering van erfgoed, historische stadsgezichten enz. Om dit te voorkomen zou bescherming van erfgoed niet als afwegingsvariabele maar als randvoorwaarde bij de MKBA moeten worden gehanteerd.

4.3.3 Koppelen van meerdere schaalniveaus

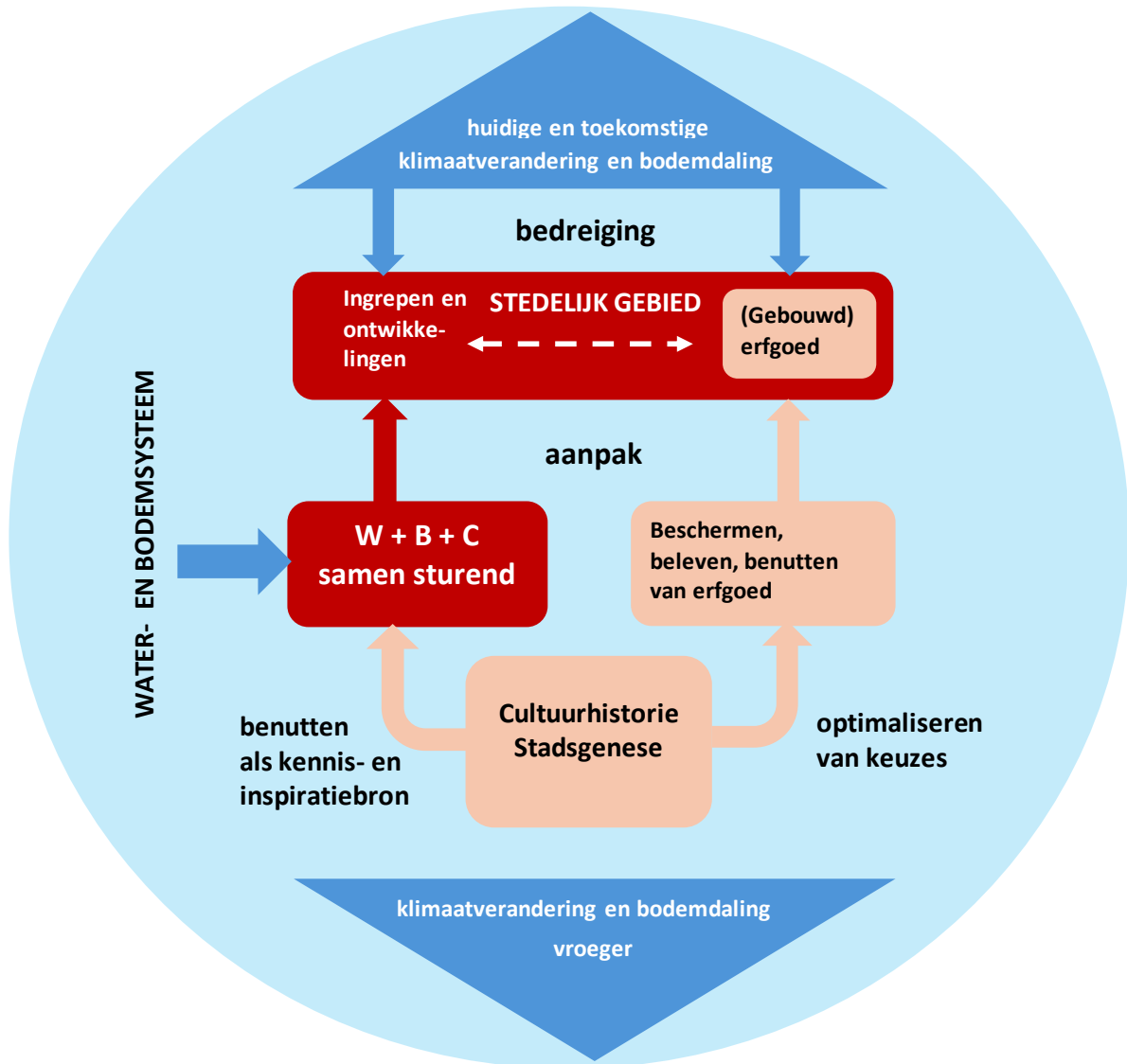
'Water en bodem sturend' is als beleidsuitgangspunt op rijksniveau gedefinieerd. Het vertalen hiervan naar provinciaal en gemeentelijk niveau is niet triviaal. Het College van Rijksadviseurs (CRa) heeft daarom een praktijkgids uitgebracht met zes stappen om in projecten, programma's en bij beleidsontwikkeling het werken vanuit het principe 'water en bodem sturend' te ondersteunen (College van Rijksadviseurs, 2023: [Praktijkgids Water en Bodem Sturend: hoe dan?](#)).

Het toevoegen van Cultuurhistorie als 'medebestuurder' maakt het niet eenvoudiger. Er zal daarom naar verwachting tussen Rijk, Provincie, en Gemeenten vaak geschakeld moeten worden om dit in de praktijk mogelijk te maken. Welke triggers zijn daarbij nodig? Wanneer moet top-down of bottom-up geschakeld worden? Wie heeft wie wanneer nodig, en waarvoor? Het in kaart brengen van de vereiste samenwerking is niet eenvoudig.

- Wij gaan bekijken wat hiervoor nodig is. Bij een volgende sessie zullen wij over de voortgang rapporteren.

4.4 Volgende sessie

Wij streven ernaar eind mei of begin juni een volgende sessie te organiseren.

Corné Nijburg
Kenniscentrum Bodemdaling en Funderingen
www.kbf.nl
info@kbf.nl
corne.nijburg@kbf.nl

Tom Schilperoort
Gouds Watergilde
www.diegoude.nl/watergilde
watergilde@diegoude.nl
t.schilperoort@hotmail.com